

Управление образования администрации Дзун-Хемчикского кожууна Республики Тыва
Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
Чыраа-Бажынская средняя общеобразовательная школа

«Принято»
МО учителей
МБОУ Чыраа-Бажынской СОШ
Протокол № 1
от «23» 08 2023г.

Руководитель МО
Чанзан С.С.

«Согласовано»
Зам. дир. по УВР
[подпись] /Ооржак Ч.В./
от «29» 08 2023г.

«Утверждаю»
Директор
МБОУ Чыраа-Бажынской СОШ
[подпись] /Монгуш Э.О./
от «29» 08 2023г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

по родному (тувинскому) языку

(наименование учебного предмета, курса, дисциплины)

5

(класс)

Составлена на основе программы общеобразовательных учреждений: «Тувинский язык и развитие речи. Примерные программы». Основная школа 5-9 классы.

Составители: К.Б.Доржу, Ч.А.Сарыглар. Кызыл, 2017

Учебник: Б.Доржу, Н.Д.Сувандин и др. «Тувинский язык. 5 класс». Кызыл, 2014

Количество часов в неделю: 3

Количество часов в год: 102

Составил(а): учитель тувинского языка и литературы высшей квалификационной категории
Донгак У.Ы.

2023/2024

(учебный год)

ТАЙЫЛБЫР БИЖИК

Кол ниити өөрөдигениң 5-ки клазынга тыва дылды өөрөдир ажилчын программаны ТР-ниң Өөрөдиге болгаш эртем яамызының, Национал школалар хөгжүдөр институттуң 2017 чылда эде чаартып кылганы кол ниити өөрөдигениң 5-9 класстарынга ӨФКС негелделеринге дүүшкек тыва дыл программасынга (тургузукчулары К.Б.Доржу, Ч.А.Сарыглар) болгаш Тыва Республиканың ниити өөрөдигезиниң күрүне стандартының национал-девискээр кезээниң программасынга (2006), Тыва Республиканың өөрөдиге черлеринге кижиниң сүзүүн болгаш мөзү-шынарын кижизидип сайзырадырының концепциязынга (2011) үндөзилеп тургускан.

Тыва дыл – Азия диптиң төвүндө чурттап чоруур түрк дылдыг чоннарның төлээзи болур тыва чоннуң төрөөн дылы. Тыва дыл ук чоннуң аразында кол харылзажылга дылы болуп, ниитилелдин аңгы-аңгы адырларында, эң ылаңгыя культура болгаш эртем төптөринде ажыглаттынып болгаш амыдыралдың янзы-бүрү негелделерин хандырып чоруур. Амгы үеде тыва дыл орус дыл-биле чергелештир Тыва Республиканың күрүне дылы болур. Өөреникчилерни дылга өөрөдири оларның долгандыр турар бойдуска болгаш ниитилелге хамаарылгазын база үзел-бодалдарын хевирлээр. Оон аңгыда төрөөн дыл эртеми уругларның логиктиг боданыышкынын, дыл-домаан сайзырадыр.

Өөрөдиге программасы болгаш өөрөдиге номнары өөреникчилерге теоретиктиг, практиктиг билиглерни дамчыдарының кол принциптери, методтары, аргалары-биле харылзаалыг. Тыва дыл кичээлдеринге хереглээр сөзүглелдер, өөрөдиге номнарында бердинген мергежилгелерниң сөзүглелдери чечен чогаалдардан алдынгылаан.

5-9 класстарга төрөөн дыл курузу 1-4 класстарга өөрөдир эрткен чүүлдерниң дорт уланчызы болур. Ынчангаш башкы өөреникчилерниң эге класстарга төрөөн дылга чүнү эрткенин, кандыг мергежилдер болгаш чаңчылдар чедип алганын эки билир ужурлуг.

Тыва дылды өөрөдириниң сорулгалары:

- хамааты мөзү-шынар болгаш төрөөн чуртунга ынак болурунга кижизидер, төрөөн дылынга ынак, төрөөн дылын, чүдүлге-сүзүглелин үнелээрин медресе билиринге, чугаалажып билиринге болгаш төрөөн дылынга даянып тургаш, өске-даа эртемнерни чедиишкинниг билип албышаан, долгандыр турар амыдырал болгаш бойдус дугайында билиглерин калбартыр;

- угаан-бодалын болгаш дыл-домаан сайзырадыр, медреселдиг, литературлуг дылдың нормаларын ажыглап тургаш, хостуг чугаалажып, бодунуң бодалын шын чугаалап билиринге чаңчыктырар;

- тыва дылдың билиглерин шингээди алып, номчаан болгаш дыңнаан чүүлүнүң кол бодалын илередип билир;

- уругларның сөс-домаан байыдар болгаш грамматиканың өске-даа хевирлерин чугаа-домаанга ажыглап шыдаар;

- шингээди алган аргаларын болгаш билиглерин херек кырында амыдыралга ажыглаар.

Тыва дыл башкыларының ажылының кол угланыышкыны:

1. Өөреникчилерни медреселдиг-биле шын номчуур, бижир болгаш чугаалаарынга өөрөдири;
2. Оларга төрөөн дыл болгаш төрөөн чогаал талазы-биле эге билиглерни бээри;
3. Өөреникчилерни ном-биле ажылдаарынга чаңчыктырар болгаш оларның дылга сонургалын, номчулгаже болгаш билиглерже чүткүлдүүн хайныктырары;
4. Өөреникчилерни мораль болгаш эстетика талазы-биле кижизидери;
5. Өөрөдир таныыр чүүлдерин сайгарып, бөлүктөп, деннеп, түңнеп, оларның иштинден кол болгаш чугула чүүлдерни тып, тайылбырлап билиринге чаңчыктырары.

Тыва дыл курузунуң өөрөдиге планында туружу

5-ки класска тыва дылды өөрөдиринге өөрөдиге планында неделяда 3 шак көрдүнгөн, ниитизи-биле 102 шакка программаны долузу-биле өөрөткен турар ужурлуг.

Материал-техниктиг болгаш информация-техниктиг хандырылгазы

Уругларның шингээдикчи болгаш чогаадыкчы чоруун сайзырадырын шийтпирлээри-биле янзы-бүрү дидактиктиг, информациялыг материалдарны (энциклопедиялар, словарьлар, Интернет-ресурстар, электроннуг өөрөдиге ному) дээш өске-даа материалдарны ажыглаарын сүмөлээр.

Билиг хыналдазының организациясы:

№	Хыналда ажылдар	Ай, хүнү	Херек кырында
1	Диктант «Чайгы арыгга». Эге школага өөрөнгенин хынаарынга.		
2	Лексиктиг диктант.		
3	Тест-биле ажыл. Лексика.		
4	Чурук-биле чогаадыг.		
5	Ажык болгаш ажык эвес үннерге хыналда ажыл.		
6	Кичээл-зачет (фонетиканы билип алганы).		
7	Диктант (фонетикага алган билиин ажыглап шыдаары).		
8	Тест-биле ажыл.		
9	Сөс тургузуунга хыналда диктант.		
10	Сөс чогаадылгазынга тест-биле ажыл.		
11	Хыналда диктант (хуу чүве аттары).		
12	Грамматиктиг чогаадыг (демдек аттары).		
13	Тест-биле ажыл.		

5-ки класстың тыва дыл эртемин өөрөнгенин түннелинде уругларның шингээди алган турар уjurлуг билиглери:

Бот-тускайлаң түннелдери:

- мөзү-шынары бедик, бот-сайзыраңгай чогаадыкчы кылдыр ажылдап өөрөнгөн турар;
- кижиниң амы-тынын «бойдустуң дээди хайыразы» деп үнелеп, ооң хоойлуларынга чагыртып, байлаан хумагалап, сайзырадып шыдаар кылдыр хевирлеттинген;
- кижиде бодун тодаргай өг-бүлениң, төрөл-бөлүктүң оглу (кызы), чаагай чаңчылдарның салгакчызы мен кылдыр хевирлеттинери;
- кижиде бодун тускай чоннуң, күрүнениң төлээзи кылдыр санап, ооң мөзү-шынар талазы-биле улусчу уjurларын сагып, салгап, тарадып, аңгы-аңгы чоннарның аразында эп-сеткилди оттуруп, культураларны, шажын-чүдүлгелерни хүндүлөп, кандыг-даа улуска сагыш човаачал кижиде кылдыр кижизиттинер;
- төрөөн чонунуң сүзүктүг уjurларын сеткилинден хүлээр, медерээр, оларны сагып, өске улуска тайылбырлап, дамчыдып шыдаар, ол ышкаш хөй националдыг Россияның болгаш делегей чоннарының культуразын ожаап чоруур кылдыр чаңчыккан;
- кижилерге камныг, кадык амыдыралдыг, өске улуска эки улугер бооп шыдаар;
- Төрөөн чуртунга, чонунга ынак, ие дылынга, ада-өгбезинден дамчып келген ёзу-чаңчылдарынга хумагалыг болур;
- Мен Тываның оглу (кызы) мен деп билиишкинни билер, төрөөн чуртунга четтиргенин илередип, төрөөн чурттуг болганын мээ-медерели-биле угаап чоруур;
- 9 үндезин сүзүк системазын угаап билер: кижиде – бойдустуң дээди чаялгазы, өг-бүлө – кижиниң сүзүү, чоннуң культуразы – кижиниң сүзүү, дыл – кижиниң сүзүү, бойдус – кижиниң сүзүү, күш-ажыл – кижиниң сүзүү, эртем-билиг – кижиниң сүзүү (байлаа), кижиниң төрөөн чери (Ада-чурту) ыдыктыг, кижиниң чуртталгазы болгаш кадыкшылы ыдыктыг.

Метапредметтиг түннелдери:

- чүгө өөренириниң сорулгаларын билер, ону янзы-бүрү аргалар-биле чедип шыдаар;
- чидиг (берге) айтырыгларны чогаадыкчы арга-биле дилеп тывар;
- кылыр чүвезин сорулгазының айы-биле планнап, хынап, үнелеп билер;
- өөрөнгөн чүүлдерин системажыдып билер;

- янзы-бүрү медээ алыр чүүлдерни тып билир (номнар, орус-тыва, тыва-орус, орфографтыг дээш о.д.ө словарьлар, интернет-курлавыр, энциклопедия, номчулга залдары, библиотекалар, картотекалар дээш);
- херек материалдарны сорулгазының аайы-биле чыып, анализтеп, дамчыдып, таарыштыр ажыглап билир;
- сөзүглелдерни тургузуп, утка-шынарын тодарадып, ооң темазын, идеязын тодарадып шыдаар;
- эртемниң кол билиглерин деңнеп, анализтеп, тодарадып, системажыдып, ылгавыр демдектерин тып билир;
- өске кижилер-биле, эш-өөрү-биле, улуг улус-биле чугаалажып билир;
- кижилер бүрүзүнүң бодалын дыңнап, чөпшээрэжи, эдип билир; бодунуң бодалын тода илередип, бадыткап, үнелээр;
- коллективтиг ажыл үезинде кылыр чүүлүн хуваап, кады ажылдап, бодунуң үлүүн кирип, удур-дедир хынажып билир;
- төрөөн дылының утказын билир; үнезин, чаражын үнелеп билир, сайзырап хөгжээнин медресеп билир;
- тыва дылдың өске эртемнер-биле холбаазын билир, өске эртемнерден янзы-бүрү медээлерни ап, төрөөн дылынга дамчыдар;
- тыва дылда налган шын бижилгениң дүрмнерин өске-даа эртемнерге сагыыр;
- чугаа культуразын тыва дыл кичээлинден дашкаар-даа кижилер-биле чугаа үезинде сагыыр;
- бодунуң чараш, сайзыраңгай чугаазы-биле, байлак сөс курлавыры-биле солун-сеткүүлге, хана солуннарга, материалдар бээр.

Предметтиг түңнелдери:

5-ки класстың өөреникчилериниң тыва дылга шингээди алыр кол-кол билиглери:

- сөстөрни лексика, фонетика, тургузуг, морфология талазы-биле сайгарып билир;
- чүве аттарының, демдек аттарының, сан аттарының утказын, кол морфологтуг демдектерин, синтаксистиг ролун тодарадып билир;
- укталган чүве аттарын, демдек аттарын, сан аттарын тургузуп, чугаага шын ажыглап билир;
- сөстөрдө 1-5 класстага өөрөнгөн шын бижилге дүрүмнери таваржып турар черлерни тып, тайылбырлап шыдаар;
- хуу чүве аттарының шын бижилгезин билир;
- сөс тургузуунуң болгаш чогаадылганының сайгарылганын кылыр;
- сөс каттыжышкыннарының утказын, тургузуун, холбааларын аңгылап, тодарадып билир.

Темалыг планнаашкын

<i>№</i>	<i>Темалар болгаш эгелери</i>	<i>Үлеттинген шактар</i>
1	Кирилде тема	1
2	Эге класстарга өөрөнгөн чүүлдерин катаптаары.	6
3	Лексика. Чугаа сайзырадылганы.	13
4	Фонетика. Орфография. Графика. Орфоэпия.	22
5	Сөс тургузуу. Сөс чогаадылганы. Орфография.	8
6	Морфология. Чүве ады. Демдек ады. Сан ады. Орфография.	40
7	Синтаксис.	4
8	5-ки класска өөрөнгенин катаптаары.	8
	Шупту	102

Өөрөдилге-методиктиг комплекстиң даңзызы:

Өөрөдилге ному – К.Б.Доржу, Н.Д.Сувандии, А.Б. Хертек, Б.Ч.Ооржак, Ч.А.Сарыглар, М.В.Бавуу-Сюрюн. «Тыва дыл.5 класс. Ниити өөрөдилге черлеринге өөрөдилге ному».-Кызыл, 2014.

Өөрөдилге программазы – К.Б.Доржу, Ч.А.Сарыглар. «Тыва дылга өөрөдилгениң күрүне стандарттары. Тыва дыл болгаш харылзаалыг чугаа сайзырадылгазы. Кол ниити өөрөдилге (5-9 класстар). Чижек программалар». – Кызыл, 2017

Методиктиг пособиелер: К.Б.Март-оол. «5-9 класстарга тыва дылды башкылаарының методиказы».- Кызыл, 2002;

А.К.Ойдан-оол, М.Ч.Ооржак, С.С-Т.Ооржак. «Диктантылар чыындызы.5-9 класстарга.Башкыларга дузаламчы».- Кызыл, 2003;

А.К.Ойдан-оол, С.К.Тадар-оол. «Эдертиглер чыындызы. 5-9 класстарга.Башкыларга дузаламчы». – Кызыл, 2004;

Д.Х.Ооржак, Н.А.Салчак, К.Д.Чамыян, Б.И.Араптан. «5-6 класстарның «Тыва дыл» деп өөрөдилге номнарынга

дидактиктиг материал». – Кызыл, 1994

Д.Х.Ооржак. «5-6 класстарга харылзаалыг чугаа сайзырадылгазы. Башкыларга методиктиг сүмелер». – Кызыл, 2004.

У.Ы.Донгак, М.С.Мартыс-оол. «Диктантылар болгаш эдертиглер чыындызы. 5-9класс». – Кызыл, 2015;

Словарьлар: Тыва дылдың тайылбырлыг словары. Том I (а-й). – Новосибирск, 2003;

Тыва дылдың тайылбырлыг словары. Том II (к-с). – Новосибирск, 2011;

Д.А.Монгуш. Русско-тувинский словарь. – Москва, 1980

Тыва-орус словарь.- Москва.Советская энциклопедия, 1968

Я.Ш.Хертек. Тувинско-русский фразеологический словарь. – Кызыл, 1975

Б.К.Ондар. Краткий словарь гидронимов Тувы. – Кызыл, 1995

С.И.Ожегов. Толковый словарь русского языка. Москва, 1988

Б.И.Татаринцев. Этимологический словарь тувинского языка. 1, 3, 4 томнары.- 2001-2004

